

ҚАЗАҚСТАННЫҢ АГРОӨНЕРКӘСІПТІК ӨНДІРІСІНДЕГІ ІШКІ БАҚЫЛАУ ТЕТІГІ

**INTERNAL CONTROL MECHANISM IN AGRO-INDUSTRIAL PRODUCTION
IN KAZAKHSTAN**

**МЕХАНИЗМ ВНУТРЕННЕГО КОНТРОЛЯ
В АГРОПРОМЫШЛЕННОМ ПРОИЗВОДСТВЕ КАЗАХСТАНА**

М.А. ЖОЛАЕВА *

Ph.D

К.Ж. САДУАКАСОВА

Э.Ф.К.

З.О. УРАЗБАЕВА

Э.Ф.К.

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

*автордың электрондық поштасы: r.zholaeva@mail.ru

М.А. ZHOLAYEVA *

Ph.D

К.Ж. SADUAKASSOVA

C.E.Sc.

Z.O. URAZBAYEVA

C.E.Sc.

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

*corresponding author e-mail: r.zholaeva@mail.ru

М.А. ЖОЛАЕВА *

Ph.D

К.Ж. САДУАКАСОВА

К.Э.Н.

З.О. УРАЗБАЕВА

К.Э.Н.

Евразийский национальный университет Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

*электронная почта автора: r.zholaeva@mail.ru

Аңдатпа. Экономиканың аграрлық секторындағы басқарудың тиімділігі көбінесе басқарушылық шешімдердің тиімділігіне байланысты. *Мақсаты* – Қазақстан Республикасының ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының моделі бойынша Комитеттің (COSO) құрылымын пайдалана отырып, ішкі бақылаудың сызықтық және сызықтық емес жүйесі (СВК) арасындағы өзара байланысты зерделеу. *Әдістері* - бірнеше сызықтық регрессиялық тест. Бұл зерттеудің парадигмасы - ферма басшысынан бөлімше басшысына дейінгі лауазымды тұлғалар. *Нәтижелері* – сызықтық және сызықтық емес байланыстар үшін жүйелік бақылау механизмі көп коллинеарлы, автокорреляциялық және гетероцедастикалық тестілеумен сипатталатыны анықталған, бұл оларды республиканың агроқұрылымдарына бейімдеуге мүмкіндік береді. Болжамдарды тексеру бірнеше сызықтық регрессия сынақтарының нәтижелерін алғанға дейін жүргізілген. Әрбір шаруашылық жүргізуші субъектінің ішкі қадағалауды жүзеге асыру ерекшелігінде көрініс табатын өзінің технологиялық, экономикалық және өңірлік ерекшеліктері бар екендігі көрсетілген. Авторлар оның кез-келген әдістемесі кәсіпорынның ерекшеліктеріне сүйене отырып, нақтылауды қажет ететін үлгіні ұсынатынын атап өтеді. Көлденең бақылау деректерді ай сайын егжей-тегжейлі көрсете отырып, бір жылға әзірленген жоспарлар (бюджеттер) негізінде шығындарды, кірістерді және қаржылық нәтижелерді есепке алуды көздейді. Тік бақылау-бұл талдау, шығындар мен кірістерді реттеу. Мақалада аграрлық саланың шаруашылық жүргізуші субъектілерінде СВК құру мен тиімді жұмыс істеудің ұйымдастырушылық және әдістемелік тәсілдері анықталған. Оның тиімді қызметін бақылау үшін процедураларды стандарттау және құжаттау қажет. *Қорытындылар* – тұрақты бақылау жүйесі калькуляцияны, талдауды, бақылауды және жоспарлауды біртұтас өзін-өзі реттейтін механизмге біріктіре отырып, ауыл шаруашылығы

Кіріспе. Ауылдарда қазіргі жағдайда экономикалық тиімділік және ауыл шаруашылығы кәсіпорындарында маңызды [1] басқару шешімдерін қабылдауы, тиімді ішкі бақылаудың сызықтық және сызықтық емес жүйелерінің мәселелерімен тығыз байланысты [2] және қажетті ақпарат алу мақсатында ұйымның басқару органы немесе басқа қызметкерлер жүзеге асыратын түрлі шаруашылық операциялар кешенін қамтитын ерекше процесс болып табылады [3].

Агроөнеркәсіптік кәсіпорындағы ішкі бақылау туралы қаржылық ақпарат [4], әсіресе бұқаралық ақпарат құралдарында ауыл бюджетіне сәйкес келмейтін ауыл қаражатын заңсыз иемденудің көптеген жағдайлары бар екендігі туралы жаңалықтардың таралуына байланысты [5], үкімет жыл сайын ауыл әлеуетін дамыту мақсатында керемет бюджеттік лимиттер бөледі [6]. Ауыл шаруашылық кәсіпорындарында ішкі бақылау жүйесіне сәйкес оны үш мақсатқа [7], атап айтқанда операциялардың тиімділігіне, қаржылық есептіліктің дұрыстығына [8], қолданыстағы заңдар мен нормативтік актілерге сәйкестігіне тиісті сенімділікті қамтамасыз етумен қалыптастырылатын уәкілетті, басшылық және басқа қызметкерлер жүзеге асыратын қызмет болып табылады [9].

Басқа да ғалымдар ішкі бақылауды басқаруда жүргізген зерттеуге ұқсас, яғни ауыл шаруашылық кәсіпорындарын жақсы басқару айнымалысы ішкі бақылаудың сызықтық және сызықтық емес жүйесі тиімділігіне айтарлықтай әсер ететінін көрсетеді [10]. Ішкі бақылау жүйесі қаржылық есептіліктің сапасына оң және айтарлықтай әсер ететіндігі туралы зерттеу жүргізеді [11], тиісті ішкі бақылауды басқаруды енгізу арасында агенттіктегі қаржылық есептілік туралы ақпараттың сапасына айтарлықтай әсер ететіндігін көрсететін дәлелдер табады [12].

Зерттеу материалдары мен әдістері.

Ауыл шаруашылық ұйымдарының ішкі бақылау жүйесі болып табылатын сызықтық емес жүйенің заңдарына сәйкес процестер мен факторлардың үйлесуі мен өзара әсері өзгерістер векторына байланысты оң немесе теріс синергияны береді. Ауыл шаруашылығы кәсіпорындағы ішкі бақылаудың сызықтық жүйесінде жоспарлы көрсеткіштерді қамтамасыз етуге, заңнаманы сақтауға, ауытқулардың болмауына және қаражатты ұтымсыз пайдалануға кепілдік беретін тәуекелдерді бақылауды (басқарудың тәуекелге бағдарланған тәсілімен) ғана емес, сонымен қатар экономикалық субъектілер қызметінің тиімділігін арттыру резервтерін анықтау жүйесін және шаруа қожалығы иелері мүдделерінің сақталуын бақылауды көздейді.

Зерттеуде қолданылатын талдау әдісі бірнеше сызықтық регрессиялық тест болып табылады [13], осы зерттеуде ауыл жетекшісінен бөлім басшысына дейін ауыл шаруашылығы кәсіпорындағы ішкі бақылаудың сызықтық және сызықтық емес жүйелесін пайдаланатын үлгі болып табылады. Респонденттерге 65 сауалнама берілді, 53 сауалнама өңделуі керек және 2 сауалнама толық өңделмеген, ал 10 сауалнама қайтарылмады. Және бұрын басқару бөлімін басқарған респонденттерге қатысты пысықталды. Ауыл шаруашылығы кәсіпорындағы ішкі бақылаудың сызықтық және сызықтық емес жүйесінің тестің жарамдылығы мен сенімділігі сәйкес, зерттеу сұрақтардың кейбір тармақтарын өлшеуде қателіктер болмауына сауалнама тармақтарының жарамдылығы мен сенімділігі тексерілді.

Нәтижелер және оларды талқылау.

Ең алдымен кестелік түрде сызықтық және сызықтық емес жүйелердің негізгі сипатын елестетіп көрейік (1 кесте).

1 кесте – Ауыл шаруашылығы кәсіпорындағы ішкі бақылаудың сызықтық және сызықтық емес жүйелері

Сызықтық жүйесі	Сызықтық емес жүйесі
Жүйеге сыртқы әсер ету мен осы жүйенің осындай әсерге реакциясы арасында пропорционалдылық бар. Осы жағдайда пропорционалдылық коэффициенті бірлікке жақын	Мұндай пропорционалдылық жоқ. Сондықтан күшті сыртқы әсер шамалы жауап беруі мүмкін, ал шамалы әсер пропорционалды емес үлкен нәтижеге әкелуі мүмкін
Сызықтық жүйелердің математикалық модельдерін шешуге барлық жеке шешімдерді бір жалпы шешімге тігуге мүмкіндік беретін суперпозиция принципі қолданылады. Оны сызықтық жүйелерге қазіргі уақытта жүзеге асырылғаннан басқа әлеуетті құрылымы жоқ дегенді білдіреді	Сызықтық емес жүйелердің модельдерін шешу қиылысуға жол бермейтін балама шешімдер бар. Оған құрылымдық іске асыру мүмкін болатын құрылымның бірі ғана болатын әлеуетті құрылымның болуы. Басқару параметрлерінің мәнін өзгерту жүйені тәртіпті бір әдісінен екіншісіне, алдыңғысынан сапалы түрде ерекшеленуі мүмкін

Сызықтық жүйелерде тұрақтандырушы фактор бар тепе-теңдіктен ауытқуды төмендететін теріс кері байланыс болып табылады	Сызықтық емес жүйелерде теріс ғана емес, сонымен қатар қолданыстағы жағдайдан ауытқуды өсіретін оң кері байланыс болуы мүмкін. Әр түрлі дағдарыстар мезгіл-мезгіл пайда болады (жүйелердің тәртібі сапасының тез өзгеруі)
Сызықтық жүйелерде стохастикалық тәртіп пайда болған кезде үлкен сандар заңына және ықтималдықтың қалыпты таралуына бағынады. Орташа мәндер мен олардан ауытқуы тұрақты	Сызықтық емес жүйелерде орташа мәндер тұрақсыз болатын ықтималдықтардың дәрежелік үлестірімдері болуы мүмкін. Мерзімді дағдарыстар болуы мүмкін
Тепе-теңдік – дағдарысқа сәйкес келмейтін күй немесе мерзімді процесс	Тепе-теңдік - бұл жергілікті дағдарыстармен үйлесімді анықталмаған аперидодты процесс
Ескерту: авторлар түсінігі [қараңыз 13;14]	

Өлшеулердің сенімділігі Пирсон (Pearson) өнімінің момент корреляциясын қолдана отырып, ауыл шаруашылығы кәсіпорындағы ішкі бақылаудың сызықтық және сызықтық емес жүйелесінің ішкі консистенциясы арқылы қамтамасыз етіледі. Сауалнаманың әрбір тармағы мен жалпы балл арасындағы корреляция қорытындысы маңызды нәтижелер көрсетті, жалпы балл – әрбір айнымалы бойынша барлық

сұрақтар ұпайларының қосындысынан алынған мән болды. Егер мән <0,05 және корреляция> 0,4 болса, онда элемент сұрақ рұқсат етілген болып саналады, яғни оның конструктивті жарамдылығы бар. Тест қорытындысы сенімділікті көрсетті, әрбір айнымалы бойынша барлық сұрақтарға алынған жауаптардың маңызды нәтижелері (маңыздылығы < 0,05 және корреляция > 0,4) 2 кестеде көрсетіледі.

2 кесте – Ауыл шаруашылығы кәсіпорындағы ішкі бақылаудың сызықтық және сызықтық емес жүйесінің тексеру қорытындысы

Жүргізілген зерттеме	Корреляция қорытынды мәні	
Ауыл шаруашылығы кәсіпорындағы шешім қабылдауы		
1	0,000	0,820
2	0,000	0,781
3	0,000	0,840
4	0,000	0,771
5	0,000	0,705
Ішкі бақылаудың сызықтық және сызықтық емес жүйесі		
1	0,000	0,735
2	0,000	0,841
3	0,000	0,818
4	0,000	0,760
5	0,000	0,753
6	0,000	0,750
Ауыл шаруашылығы кәсіпорындағы ішкі бақылаудың сызықтық және сызықтық емес жүйесінің өнімділігі		
1	0,000	0,693
2	0,000	0,826
3	0,000	0,781
4	0,000	0,660
5	0,000	0,763
6	0,000	0,683
7	0,000	0,774
8	0,000	0,830
9	0,000	9,727
Ескерту: зерттеу негізінде автормен есептелген		

Ауыл шаруашылығы кәсіпорындағы ішкі бақылаудың сызықтық және сызықтық емес жүйесінің сенімділікті өлшеу құралының концепцияны өлшеу кезінде сызықтық

тұрақтылық пен дәйектілікті көрсету қабілетін анықтау мақсатында жүзеге асырылып жасалды. Кронбах (Cronbach) ішкі бақылаудың сызықтық және сызықтық

емес жүйесін өлшеудің сенімділік коэффициенті альфа (α) қолдана алады, берілген элементтер сауалнаманың басқа элементтер сұрақтарымен қаншалықты жақсы байланысты екенін көрсетеді.

Сонымен қатар респонденттің бір конструкцияда құрастырылған тұрақты немесе дәйекті элементтер сауалнамасына жауап бергенін көрсетеді. Егер Кронбахтың Альфа (α) коэффициенті 0,7 немесе одан

көп болса, онда құрылғы қолайлығын мұқият зерттеледі. Оны элемент түзету процесін мұқият қарауға – жалпы корреляция 0,3 құрайды, мұнда кем дегенде «сұрақ» элементтерін қолдануға болады немесе кейінірек деректерді өңдеу кезінде оларға сенуге болады. Әр айнымалы бойынша тест сұрақтарының нәтижелері сенімділікті ($\alpha > 0,7$) көрсетті (3 кесте).

3 кесте – Ауыл шаруашылығы кәсіпорындағы ішкі бақылаудың сызықтық және сызықтық емес жүйесінің тест (сынақ) нәтижелері

Айнымалы	Кронбах альфа (α)	Қорытынды
Ауыл шаруашылығы кәсіпорындағы шешім қабылдауы	0,842	} Сенімді
Ауыл шаруашылығы кәсіпорындағы ішкі бақылаудың сызықтық және сызықтық емес жүйесі	0,866	
Ауыл шаруашылығы кәсіпорындағы ішкі бақылаудың сызықтық және сызықтық емес жүйесінің өнімділігінің қуаты	0,902	
Ескерту: зерттеу негізінде автормен есептелген		

Жүргізілген тестінің болжамдарының сипаттамасында, зерттеулердегі болжамдарды тексеру бірнеше сызықтық регрессия сынағы жүргізілгенге дейін жүзеге асырылды [қараңыз 13]: қалыптылық сынағы, мультиколлинеарлық сынақ, автокорреляция сынағы және гетероцедастикалық сынақ. Қалыпты тест егер маңыздылығы $> 0,05$ болса, асимптотикалық қалыпты үлестірім болып саналады [қараңыз 14].

Ауыл шаруашылығы кәсіпорындағы ішкі бақылаудың сызықтық және сызықтық емес жүйесінің тест (сынақ) қорытындысы Колмогоров - Смирновтың асимптотикалық маңыздылығының бір үлгісі 0,268; 0,653 және есепке алуды басқару айнымалылары мен 0,594 өнімділік айнымалыларының ішкі бақылаудың сызықтық және сызықтық емес жүйесінің барлық деректердің асимптотикалық көрсеткіші $> 0,05$ екенін білдіреді, сондықтан барлық есептелген мәліметтер қалыпты түрде таратылды.

Ауыл шаруашылығы кәсіпорындағы ішкі бақылаудың сызықтық және сызықтық емес тесті. Ішкі бақылаудың сызықтық тесте тәуелсіз айнымалылар арасындағы байланысты анықтау мақсатында жүргізілген. Егер тәуелсіз айнымалылар арасында корреляция болса, тәуелді айнымалыға қандай тәуелсіз айнымалылар әсер ететінін анықтау қиын болады. Кестедегі мультиколлинеарлық тест нәтижелерінен барлық коэффициент 1,199 VIF < 10 екенін көруге болады, сондықтан регрессия автокорреляцияның мультиколлинеарлық сынағынан бос болады.

Автокорреляция сынағында тест бірқатар ішкі бақылау жүйесінің деректерінің элементтері арасындағы корреляцияны анықтауда қолданылады, автокорреляция F сынағы мен T сынағының дәлсіздігіне әкеледі. Тестті модельдің жиынтық Дарбин-Уотсонды (DW) моделімен де анықтауда пайдалануға болады. Дарбин-Уотсон (DW) = 1,971 (1,55-тен 2,46-ға дейін) екенін көруге болады. Берілген зерттеудегі регрессия автокорреляциядан бос болады.

Гетероцедастикамен тексерсек, сынақ модельдегі ауытқулардың бар-жоғын анықтаумен жасалады, өйткені бір ішкі бақылау мен екінші ішкі бақылау арасындағы әртүрлі кедергі дисперсиясының болуы. Спирменнің Мерегрессикан бойынша дәрежелік корреляция әдісін, яғни аралас айнымалыларды (қалдық) бар тәуелсіз айнымалыларды қолдана отырып, гетероцедастика туралы білуге болады. Дисперсиондық талдау (analysis of variance - ANOVA) кестесінде маңыздылығы $F = 0,632 > 0,05$ және $t = 0,717$, сондай-ақ маңыздылығы $0,341 > 0,05$, берілген зерттеудегі бірнеше регрессия гетероцедастикадан бос деп айтуға болады. Нүктелік диаграмманы салудан басқа, қалдық бөлімдер, нүктелер кездейсоқ үлгіні құрмайтын кескін көрсетілген.

Дисперсиялық талдауды қолданатын статистикалық сынақтар (F-критерийі) [15] барлық тәуелсіз айнымалылармен (кәсіпорындағы ішкі бақылаудың сызықтық және сызықтық емес жүйесі) бір мезгілде көрсеткіштер арасындағы корреляция мен

анықтау коэффициенті күшті және $R = 0,524 > 0,5$ көрсетті. Сонымен қатар, ауыл шаруашылығы кәсіпорындағы ішкі бақылаудың сызықтық және сызықтық емес жүйесінің өнімділікті тексеру қорытындысы $F = 0,000 < 0,05$ мәні көрінеді, яғни тәуелсіз айнымалылар бір уақытта өнімділікке әсер етеді. Депозиттер вариация сипатына R -квадрат = $0,275$ көрсеткен көрсеткіштер шамасындағы өзгерістерге пропорционалды ықпал етеді.

Ауыл шаруашылығы кәсіпорындағы шешім қабылдау және ішкі бақылау процесінің сызықтық және сызықтық емес жүйесіне байланысты көрсеткіштердің $27,5\%$ өзгеруін білдіреді. Сызықтық және сызықтық емес жүйесінің шешім қабылдауы мен ішкі бақылау жүйесі күшейсе, өнімділік те айтарлықтай артатынын дәлелдейді. Ауыл шаруашылығы кәсіпорындағы шешім қабылдаудың тиімділікке әсерін анықтауға гипотезаны тексеру нәтижелерінде жеке параметрлердің маңыздылық критерийін (t -критерий) қолдана отырып, шешім қабылдауды сызықтық және сызықтық емес жүйесінде $0,021 < 0,05$ маңыздылығын құрады.

Осындай нәтижелер мен талқылаулар гипотезаны қолдайды, сондай-ақ ұйымның тиімділігі сызықтық және сызықтық емес жүйесінің басшылыққа өкілеттік беру кезінде көрсетілген ережелерге негізделеді, оған басқарудың төменгі деңгейінде жылдам, дәл және тиімді шешім қабылдауға немесе әрекет етуге мүмкіндік береді [16]. Ішкі бақылаудың сызықтық және сызықтық емес жүйесінің әсерін тексеру нәтижелерінде t -маңыздылық критерийінің нәтижелері ішкі бақылау жүйесін $0,023 < 0,05$ көрсетеді. Алынған нәтижелер ауыл шаруашылығы кәсіпорындағы шешім қабылдауы және сызықтық және сызықтық емес жүйесінің стандартталған бета-коэффициенттерінің мәндері $0,315$ және $0,310$ құрайды, яғни ауыл шаруашылығы кәсіпорындағы ішкі бақылаудың сызықтық және сызықтық емес жүйесінің тиімділігіне қарағанда шешім қабылдау басым екенін көрсетеді.

Қорытынды.

1. Ауыл шаруашылығы кәсіпорындағы ішкі бақылаудың сызықтық және сызықтық емес жүйесінде дисперсиялық талдауды қолдана отырып, статистикалық тестілеу нәтижелерінен (F -критерийі) айнымалының өзгеру сипаты сызықты және сызықсыз шешім қабылдау жүйесін және өнімділіктің өзгеруінің пропорционалды емес әсерін сипаттауға ішкі бақылауды жүйесін басқаруды өзгертетіні көрсетілді, мұндағы шешім қабылдауы мен ішкі бақылауды [17]

сызықты және сызықсыз жүйесінің жоғарылағанын дәлелдейді, содан кейін ауыл шаруашылығы кәсіпорындағы ішкі бақылау жүйесінің өнімділігі айтарлықтай артады.

2. Қорытындылай келе, жеке маңыздылық параметрін (t -критерий) қолдана отырып, гипотезаны тексеру нәтижелері келтірілген, онда шешім қабылдау процесінің, ішкі бақылаудың сызықтық және сызықтық емес жүйесінің тиімділігіне басым әсер ететіндігін көрсетеді. Қорытынды нәтижелерін жалпылау мүмкін емес, өйткені зерттеу әлі де басқа ғалымдармен шексіз жүргізіледі.

3. Болашақ зерттеулерге басқарудың тиімділігіне әсер ететін ауыл шаруашылығы ұйымдарынан тыс басқа айнымалыларды қосу немесе пайдалануға ұсынылады, өйткені ұйымның сызықсыздығы көбінесе ауыл шаруашылық кәсіпорының ортасы мен ішкі бақылау жүйесі жағдайына бейімделуіне себеп болады [18].

4. Зерттелген ауыл шаруашылық кәсіпорының ішкі бақылаудың сызықтық және сызықтық емес жүйесінің тиімділігімен байланыстыра отырып, алдыңғы зерттеулерді толықтырады. Осылайша, бірқатар сенімділік тест сынақтарын пысықтады және алынған нәтижелер сынақтардың көпшілігіне сәйкес келеді.

Әдебиет тізімі

[1] Hendrina, L., Adang, D.A.S. Village Authority in Preparing Village Middle-Term Development Plan and Government Work Plan: A Case Study in Barada and Wehali Village, Central Malaka District of Malaka Regency, Indonesia / L.Hendrina, D.A.S. Adang // Eurasia: Economics & Business.-2019.-Vol.9.- N.27.-P.66-76.

[2] Sara, I. M. Financial Governance and Optimization of Village Owned Enterprises for Village Development: A Result of Community Service in Sumerta Kelod Village, Denpasar-Bali / I. M. Sara // South East Asia Journal of Contemporary Business, Economics and Law. - 2021. –Vol. 24. – N. 4. - P. 60–67.

[3] Zholayeva, M.A. Internal Control in the Insurance System / M.A. Zholayeva // Research Journal of Pharmaceutical, Biological and chemical Sciences. India-Scopus. -2016. – Vol. 7. – N. 4. – P. 1461-1466.

[4] Ayem, S., & Kusumasari, K. F. The effect of government Internal Control System (SPIP) on Fraud prevention in Village Fund Management with accountability as a mediation variable / S. Ayem & K. F. Kusumasari // Scientific Journal of Accounting and Humanika. - 2020. – Vol. 10. – N.2. – P. 160. <https://doi.org/10.23887/jiah.v10i2.25827>

[5] Ardiana, T.E., Sugianto, L.O. The Influence of Financial Reporting Compliance, Government Personnel Competency Towards Fraud Prevention in Village Fund Management (case Study in Kecamatan Siman Kabupaten Ponorogo) / T.E. Ardiana, L.O. Sugianto // *International Journal of Economics, Business and Accounting Research*. -2020.-Vol.4.-N.4.-P.1265-1275.

[6] Utami, I. Whistleblowing for Village Management of Village Funds: Dynamics and Challenges / I.Utami // *Research in Management and Accounting*. -2018. -Vol. 1. - N.1. -P.11-20.

[7] "COSO Issues Updated 'Internal Control - Integrated Framework' and Related Illustrative Documents," COSO news release [Electronic resource]. -2013.- URL: <https://www.coso.org/Documents/COSO-Framework-Release-05142013.pdf> (date of access: 14.05.2013).

[8] Wibisono, N. Mengungkap Fenomena Pengawasan Publik Terhadap Dana Desa Di Kabupaten Madiun / N.Wibisono // *Jurnal Akuntansi dan Sistem Informasi*. -2017. -Vol. 1. -N. 2. - P. 8-19. <https://doi.org/10.32486/aksi.v1i2.115>

[9] Seputro, H.Y., Wahyuningsih, S.D., & Sunrowiyati, S. Potensi Fraud Dan Strategi Anti-Fraud Pengelolaan Keuangan Desa / H.Y. Seputro, S.D. Wahyuningsih, & S. Sunrowiyati // *Jurnal Penelitian Teori & Terapan Akuntansi (PETA)*. -2017. -Vol.2. -N.1. P. 79-93. <https://doi.org/10.51289/peta.v2i1.284>

[10] Azlina, N., Amelia, I. Pengaruh good governance dan pengendalian intern terhadap kinerja pemerintah kabupaten pelalawan / N. Azlina, I. Amelia // *Jurnal akuntansi universitas jember*. -2015. -Vol. 12. - N.2.-P. 32-42.

[11] Senan, N.A.M. Ability of earnings and cash flow in forecasting future cash flows: A study in the context of Saudi Arabia / N.A.M. Senan // *Academy of Accounting and Financial Studies Journal*. -2019. -Vol. 23. -P. 2-13.

[12] Hazami-Ammar, S. Some evidence on the impact of internal audit external audit fees / S. Hazami-Ammar // *Journal of Corporate Accounting & Finance*. -2019. -Vol. 30. -N.2. P. 64-81. <https://doi.org/10.1002/jcaf.22384>

[13] Sekaran, U. Research Methods for Business: Metodologi Penelitian Untuk Bisnis, Buku 2. Salemb Empat: Jakarta [Electronic resource]. -2006. - URL: <https://www.opac.lib.unlam.ac.id/id/opac/detail.php?q1=001.4&q2=Uma&q3=R&q4=979-691-317-8> (date of access: 23. 06.2023).

[14] Zholayeva M.A. Internal control: non-linear view / Zholayeva M.A. // T. Ryskulov Kazakh Economic University. - 2019. - №4 (124). - P.164-200.

[15] Baimuratov U.B. Harmony of Economy and Society: The Paradigm of «D+3D», Laws, and Problems. XLIBRIS, 2014. - 352 p.

[16] Nikitin, A.V. Impact of small business innovation activity on regional economic growth in Russia / A.V. Nikitin, E.A. Klimentova, A.A. Dubovitski // *Revista Inclusiones*. - 2020. - Vol. 7. - No S4-3. - P. 309-321.

[17] Акимбекова, Г.У., Никитина, Г.А. Приоритетные направления развития агропромышленного комплекса Казахстана / Г.У. Акимбекова, Г.А. Никитина // *Проблемы агропромышленного комплекса Казахстана*. -2020. -№4. - С.13-23. <https://doi.org/10.46666/2020-4-2708-9991.01>

[18] Григорук, В.В., Климов Е.В. Органическое сельское хозяйство: концептуальная позиция. / В.В.Григорук, Е.В.Климов // *Проблемы агропромышленного комплекса*. -2020. -№3. - С.88-101. <https://doi.org/10.46666/2020.2708-9991.11>

References

[1] Hendrina, L., & Adang, D.A.S. (2019). Village Authority in Preparing Village Middle-Term Development Plan and Government Work Plan: A Case Study in Barada and Wehali Village, Central Malaka District of Malaka Regency, Indonesia. *Eurasia: Economics & Business*, 9(27), 66-76.

[2] Sara, I.M. (2021). Financial Governance and Optimization of Village Owned Enterprises for Village Development: A Result of Community Service in Sumerta Kelod Village, Denpasar-Bali. *South East Asia Journal of Contemporary Business, Economics and Law*, 24 (4), 60-67.

[3] Zholayeva M.A. (2016). Internal Control in the Insurance System. *Research Journal of Pharmaceutical, Biological and chemical Sciences* (ISSN09758585 - India-Scopus), 7 (4),1461-1466.

[4] Ayem, S., & Kusumasari, K. F. (2020). The effect of government Internal Control System (SPIP) on Fraud prevention in Village Fund Management with accountability as a mediation variable. *Scientific Journal of Accounting and Humanika*, 10(2), 160. Available at: <https://doi.org/10.23887/jah.v10i2.25827>

[5] Ardiana, T.E. & Sugianto, L.O. (2020). The Influence of Financial Reporting Compliance, Government Personnel Competency Towards Fraud Prevention in Village Fund Management (case Study in Kecamatan Siman Kabupaten Ponorogo). *International Journal of Economics, Business and Accounting Research*, 4(4), 1265-1275.

[6] Utami, I. (2018). Whistleblowing for Village Management of Village Funds: Dynamics and Challenges. *Research in Management and Accounting*, 1(1), 11-20.

[7] COSO. (2013). Internal Control Integrated Framework: Executive Summary, Durham, North Carolina, and May 2013.

[8] Wibisono, N. (2017). Mengungkap Fenomena Pengawasan Publik Terhadap Dana Desa Di Kabupaten Madiun. *Jurnal AKSI (Akun-*

tansi dan Sistem Informasi), 1(2), 8–19. Available at: <https://doi.org/10.32486/aksi.v1i2.115>

[9] Seputro, H. Y., Wahyuningsih, S. D., & Sunrowiyati, S. (2017). Potensi Fraud Dan Strategi AntiFraud Pengelolaan Keuangan Desa. *Jurnal Penelitian Teori & Terapan Akuntansi (PETA)*, 2(1), 79–93. Available at: <https://doi.org/10.51289/peta.v2i1.284>

[10] Azlina, Nur; Amelia, Ira. Pengaruh good governance dan pengendalian intern terhadap kinerja pemerintah kabupaten pelalawan. *Jurnal akuntansi universitas jember*, [S.l.], V. 12, N. 2, P. 32-42, MAR. 2015. ISSN 2460-0377. Available at: <https://jurnal.unej.ac.id/index.php/JAUJ/article/view/1409>.

[11] Senan, N.A.M. (2019). Ability of earnings and cash flow in forecasting future cash flows: A study in the context of Saudi Arabia. *Acad. Account. Financ. Stud. J.*, 23, 2–13

[12] Hazami-Ammar, S. (2019). Some evidence on the impact of internal auditor external audit fees. *Journal of Corporate Accounting & Finance*, 30(2), 64–81. Available at: <https://doi.org/10.1002/jcaf.22384>

[13] Sekaran, Uma. (2006). *Research Methods for Business: Metodologi Penelitian Untuk Bisnis*, Buku 2. Salemb Empat: Jakarta.

Available at: <https://www.opac.lib.unlam.ac.id/id/opac/detail.php?q1=001.4&q2=Uma&q3=R&q4=979-691-317-8> (date of access: 23.06.2023).

[14] Zholayeva M.A. (2019). Internal control: non-linear view. *T. Ryskulov Kazakh Economic University*, 4 (124), 164-200.

[15] Baimuratov U.B. (2014). Harmony of Economy and Society: The Paradigm of «D+3D», *Laws, and Problems. XLIBRIS*, 352 с.

[16] Nikitin, A.V., Klimentova, E.A., Dubovitski A.A. (2020). Impact of small business innovation activity on regional economic growth in Russia. *Revista Inclusiones*, 7(4-3), 309-321.

[17] Akimbekova, G.U., Nikitina, G.A. (2020). Prioritetnye napravleniya razvitiya agropromyshlennogo kompleksa Kazakhstana [Priority directions for the development of the agro-industrial complex of Kazakhstan]. *Problemy agrorynka - Problems of AgriMarket*, 4, 13-23. Available at: <https://doi.org/10.46666/2020-4-2708-9991.01> [in Russian].

[18] Grigoruk, V.V., Klimov, E.V. (2020). Organicheskoe sel'skoe hozjajstvo: konceptual'naja pozicija [Organic agriculture: conceptual position]. *Problemy agrorynka - Problems of AgriMarket*, 3, 88-101. Available at: <https://doi.org/10.46666/2020.2708-9991.11> [in Russian].

Авторлар туралы ақпарат:

Жолаева Маргарита Ахантаевна – негізгі автор; PhD; доцент м.а. Есеп және талдау кафедрасы; Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті; 010008 Сәтпаев көш., 2, Астана қ., Қазақстан; e-mail: r.zholaeva@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-9981-704X>

Садуакасова Кунсулу Жылкайдаровна; экономика ғылымдарының кандидаты; доцент м.а. «Есеп және талдау» кафедрасы; Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 010008 Сәтпаев көш., 2, Астана қ., Қазақстан e-mail: kunsulu_sz@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-9647-5646>

Уразбаева Зинекуль Орынбасаровна; экономика ғылымдарының кандидаты, доцент м.а. «Есеп және талдау» кафедрасы; Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті; 010008 Сәтпаев көш., 2, Астана қ., Қазақстан; e-mail: Zinegul-1972@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-6124-3597>

Information about the authors:

Zholayeva Margarita Akhantaevna – The main author; Ph.D; L.N.Gumilyov Eurasian National University; 010008 Satpaev str., 2, Astana, Kazakhstan; e-mail: r.zholaeva@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-9981-704X>

Saduakasova Kunsulu Zhilkaidarovna; Candidate of Economic Sciences; L.N. Gumilyov Eurasian National University; 010008 Satpaev str., 2, Astana, Kazakhstan; e-mail: kunsulu_sz@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-9647-5646>

Urazbayeva Zinegul Urynbasarovna; Candidate of Economic Sciences; L.N. Gumilyov Eurasian National University; 010008 Satpaev str., 2, Astana, Kazakhstan; e-mail: Zinegul-1972@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-6124-3597>

Сведения об авторах

Жолаева Маргарита Ахантаевна – основной автор; PhD, и.о.доцента кафедры «Учет и анализ»; Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева; 010008 ул. Сатпаева, 2, г.Астана, Казахстан; e-mail: r.zholaeva@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-9981-704X>

Садуакасова Кунсулу Жылкайдаровна; кандидат экономических наук; и.о.доцента кафедры «Учет и анализ»; Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева; 010008 ул. Сатпаева, 2, г.Астана, Казахстан; e-mail: kunsulu_sz@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-9647-5646>

Уразбаева Зинекуль Орынбасаровна; кандидат экономических наук; и.о.доцента кафедры «Учет и анализ»; Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева; 010008 ул. Сатпаева, 2, г.Астана, Казахстан; e-mail: Zinegul-1972@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-6124-3597>